

XXXII. AZ ARADI ÉS LIPPAI LÁZADÁS.

Lippa átadásának kérdése. Az aradiak és lippaiak első lázadása Bethlen ellen. Bethlen megszállja Lippát. Tárgyalásai a portával. Husznát elszakítja Aradtól. Török hadikészületek Az országgyűlés elhatározza Lippa átadását. A második lázadás. Bethlen elfoglalja Lippát és Araddal s más várakkal együtt átadja a töröknek.

»Híve-e Báthory a hatalmas szultánnak?« kérdezte június 5.-én Konstantinápolyban Borsos erdélyi követtől *Nazuf* nagyvezír. »S ha híve, miért nem adja meg a hatalmas császár várait, Lippát és Jenőt?« Valóban, e kérdésen fordult meg Báthory sorsa. A szerdárnak és Magyar Oglinak 1613. aug. 14.-én kelt ultimatumára szerint Báthory már csak úgy maradhatott volna Erdély fejedelme, ha visszaadja a szultánnak Jenőt s Lippát stb., beküldi az adót, kibékül Bethlennel s újra neki adja Dévát. Szept. 9. Báthory kijelentette, hogy a mint már Bocskay és Géczy András is megígérte, ő szintén megígéri Lippa és Jenő átengedését s biztosokat fog küldeni Lippára, kik mind a két vár megnyitására határidőt tűzzenek ki; adó fejében 15,000 aranyat fizet, de nem mond le Szebenről s Déváról és Bethlen Gábornak sem kegyelmez meg¹⁾. Egyúttal azonban segítséget kért Thurzó nádortól, attól tartva, hogy a török, vagy inkább Bethlen egyenesen Lippa és Jenő ostromára s Erdély elfoglalására indul. A nádor ugyan e miatt aug. 2.-án fegyverre szólította a vármegyéket; azonban hiábavalóságokkal telt a drága idő s okt. 9. Báthory bosszúsán fakadt ki a magyarok ellen s azzal fenyegetőzött, hogy »tromffal üti« őket, ha Lippát, Jenőt csakugyan át kell is adnia a töröknek. Egyébiránt már szeptember végén ostrom alá vétette Világos várát s azt a jenei ágyúkkal két hétig lövette, ezzel egyszerre pedig a szegedi szandsákságot is pusztította. Különben is híret vette, hogy elűzetése végett Lippa és Jenő felé 50—60,000 török-tatár-oláh hadat küldött be a szultán s hogy ezek a hadak szept. 25. már egyesültek is egymással²⁾. Báthory erélyes védelemre készült; azonban okt. 27.-én megölték őt Váradon a hajdúk, négy

¹⁾ *Szilágyi*, Báthory, 261—5., 268—270. — *Borsos* Itinerariuma *Kéménynél*, Erdély-orsz. Tört. Tára, II. 241—8. Erdélyi Orsz. Eml. VI. 77., 79., 291. — ²⁾ *Erdélyi Orsz. Eml.* 79., 293.; és *Tört. Tár*, 1879., 359., 360.; 1891., 602.

nappal azután, hogy az erdélyi fejedelemmé választott Bethlen Gábor hűségére már a lippaiakat s jeneieket is felszólította Géczy András¹⁾. Harmadnap (okt. 29.) az erdélyieknek a portára küldött követei athnamét kérvén, egyúttal azért is esedeztek, hogy Jenőt és Lippát a hozzájuk tartozó várakkal, mezővárosokkal és falvakkal együtt Erdélynél hagyja a szultán²⁾. A portán azonban már is a hódoltságához számították ezeket a várakat. 1614-ben *Aini Ali*, Ahmed szultán defter-eminéje szerint Magyarország 4 ejaletben 25 szandsákságra oszlott. A harmadikba, a temesváribá tartozott Csanád, Gyula, Moldova — s Lippa és Jenő szandsáksága³⁾.

1614. január 15.-én *Ibrahim* kapudsi basa 25 kapudsival mint a szultán követe érkezett Bethlenhez. A megerősítés jeléül zászlót, botot, kaftányt és fermánt hozott; ebben azonban azt követelte a szultán, hogy Jenőt és Lippát rögtön átadja. Bethlen, ki időt akart nyerni, a szász egyetemről 2000 tallért vett költsön⁴⁾, hogy a várakat jobb karba helyezze. A febr. 23— márcz. 16.-i országgyűlésen fölhívta a rendek figyelmét Várád, Lippa és Jenő megerősítésére. Az ország az építést a magyar vármegyék kötelességévé tette s kivette őket a 9 forintos telekadó alól. »Mint hogy sokan vannak — szólta a XXXIII. t.-cz., — kik Boros-Jenő vidékén sok jószágokat bírnak és dézmákat, — maguk mindazáltal széljel az országban, avagy még kívül ez országban laknak, szolgát is nem tartanak róla, avagy ha tartanak is, nem elegendőt, csak a jószágok hasznát követelik és veszik, nem gondolván a közönséges szolgálattal, — végeztük azért, hogy ennekutána affélék minden húsz jobbágytól egy jó lovast tartsanak, Deszni vidékétől elválván, mert az nem odavaló jószág. A ki pedig nem akarna tartani, jelentsék meg nekünk és annak adassék, a ki eltartja róla a végház-örzésért«⁵⁾. Ezen az országgyűlésen nyertek kegyelmet az 1612. máj. 15.-i országgyűlésen száműzött urak is, mire *Kornis* Zsigmond azonnal visszafoglalta Deszni várát; — május 13.-án hiában tiltakozott ellene *Keresztiesy Pál*⁶⁾.

A rendek aggóató készülődése nagyon helyén volt. Már ápril végén híre járt, hogy 60,000 tatár megy Lippa s Jenő ellen, melyet pedig a hónap elején a fejedelemnek a portára küldött követsége ismét Erdély részére kért. Május 4. azonban mégis arról vádolta őt a bécsi államtanács, hogy ezeket a várakat önként ajánlta fel a töröknek⁷⁾. Ugyanakkor *Perneszy* s július 12. Nagy Lukács császári lovas kapitány, mint bizonyos dolgot írta, hogy Lippát és Jenőt Bethlen a töröknek adta s hogy a pogány ezeket meg is akarja szállni⁸⁾. A császáriak, vagy inkább magyarorszá-

¹⁾ *Kemény*, Erdélyorsz. tört. tára, II. 290. — ²⁾ *Erdélyi Orsz. Eml.* VI. 372. —

³⁾ *Salamon*, Török hódítás, 248. — ⁴⁾ *Archiv des Vereines für Siebenb. Landeskunde*, III. 247., 249. Erdélyi Orsz. Eml. VI. 313. — ⁵⁾ *Erdélyi Orsz. Eml.* VI. 406., 422. — ⁶⁾ *NRA.* fasc. 1821. nro 33—34., 39. — ⁷⁾ *Erdélyi Orsz. Eml.* 457., 523—4. — ⁸⁾ *U.-o.*, 520—1.

giak mindenképen gátolni akarták a fontos végházaknak török kézre való kerülését. A hajdúk nyíltan kijelentették, hogy felbomlott a törökökkel való béke; egy felől Eger, más felől Fellak alá jártak portyázni s Lippa és Jenő őrségéhez leveleket írogattak, melyekben a magyarokhoz való átállásra nógatták őket¹⁾. A lippaiakra nem nagy hatást tett, hogy Lippa vidéke hódoltságának nemcsak a fejedelem engedte el a vár részére köteles tartozásokat, hanem az egyházi adóknak hasonló elengedésére kérte a csanádi püspököt is²⁾.

A helyzet mind válságosabb lett. Temesvár körül valóban gyülekeztek a törökök s kétségtelennek látszott, hogy ha szép módjával meg nem kaphatják, erőszakkal is elveszik Lippát és Jenőt, melyet Báthory Zsigmond óta minden fejedelem odaigért a szultánnak. Bethlenre nézve bajnak látszott az ígélet teljesítésében, hogy Lippán csak a város volt az ő kezében, magával a fellegvárral azonban nem rendelkezhetett föltétlenül. Ezt a büszke és jogaikra féltékeny polgárok mint valami külön kis katonai köztársaságot kormányozták. Eléggké kitűnt ez akkor, mikor Lippa és Arad várai nem akarták befogadni a városi őrségnek a fellegvár parancsnokául is kinevezett kapitányát. *Vajda* István attól tartva, hogy Bethlen török kézre akarja játszani a várat, Arad és Lippa őrségét a fejedelem ellen lázította s arra, hogy erdélyi hadakat ne vegyen be maga közé. A fejedelem hol fenyegette, hol engesztelte őket. Vajdát ugyan, mikor egyszer a váron kívül eső udvarházához rándult ki, július elején üldözőbe vétette Bethlen s ötven emberrel *Kali* Pált rendelte kergetésére³⁾. Ezzel azonban még jobban fokozta az aradiak és lippaiak elkeseredését, mely csakhamar nyílt lázadásban tört ki. »Lippa és Arad városának és várának minden rendbéli lakói« szept. 1. Thurzó nádorhoz, Forgách Zsigmond, Homonnay György s Dóczy András főkapitányokhoz s Magyarország más uraihoz fordultak segítségért. Levelökben s követeik (a lippai *Erdős* Mihály, az aradi *Fekete* Miklós és *Fejér* Miklós) útján arra kérték őket, hogy hamarosan 2000 embert küldjenek a vár átvételére és megoltalmazására. Vádolták a fejedelmet, hogy olyan embert akart nyakukra ültetni, ki a már odaigért várat valóban át is adja a töröknek s elfogadható módon nem tudta biztosítani őket, hogy nem ilyesmin jártatja az eszét. A korábbi fejedelmek idejében mindig a városban lakott a kapitány s ők, mint a régi fejedelmek napjaiban, Bethlen emberét is tisztelték s engedelmeskedtek neki; magába a várba azonban csakugyan nem bocsáthatják be s a kapuk őrzését sem bízhatják erdélyi drabantokra. Most látják, hogy igazságuk volt, mert zsarnokuk és árulójuk Bethlen. Eskü nem kötheti őket olyan ember iránt, ki szándékosan a pogány kezébe akarja őket ejteni városukkal, javaikkal, feleségeikkel és gyermekeikkel együtt. Az Úr-Isten előtt tiltakozva, kijelentik, hogy *elszakadnak a fejedelemtől s Erdélytől* s hogy

¹⁾ *Tört. Tár.*, 1885., 229. — ²⁾ *Erdélyi Orsz. Eml.* VI. 551. — ³⁾ *U.-o.*, VI. 539.

ilyen nagy ügyökben más oltalmat, más gondviselőt keresnek. Maga Bethlen szégyell ugyan haddal jönni rájuk, hogy bevévén, az ország akarata ellen egyenesen a töröknek adja át Lippát; de hallgatag mintegy beleegyezett, hogy semleges marad, míg a Temesvár körül már is gyülekező törökök elfoglalhatják. Minden oldalon ellenség környezvén őket, Isten után csakis a magyar uraktól remélnék még oltalmat a lippaiak. »Annakokáért — írták — mindnyájan, kicsinytől fogva nagyiglan alázatosan konfugiálunk Nagyságtoknak eleiben, az élő Istenért kérvén ti-nagyságtokat, hogy ennyi sok kereszténységnek, a kik e két véghelyekben vannak, jelenvaló szükségén és nyomorú állapotán könyörüljön és vegyen szárnyuk alá bennünket; *nagyságtok birtoka alá adjuk magunkat e napságtól fogva*, minden hűségünket erős igaz hitünk szerint megmutatjuk ti nagyságtoknak. Szánjon meg ti nagyságtok ennyi sok özvegyet, árvát, a kik éjjel-nappal sírván, könyörögnek az Istenhez, mentse meg őket az ellenségtől. . . . Az Úristen nagyságtokat a szegényeknek és ügyefogyottaknak oltalmazásáért örökké való jókkal az örök dicsőségben megáldja. Kit mi is szívünk szerint kérünk az Úristentől, hogy nagyságtokat mind fejenként a szegény magyarságnak oltalmára és megmaradására boldog hosszú élettel áldja meg. Ámen«¹⁾.

»Lippa és Jenő dolgát a mi illeti — válaszolt a fejedelem még aznap Forgáchnak, — legyen Istennek hála, ez ideig a kegyelmetek segítségével nélkül is oly gondviselésünk volt azokra a helyekre, hogy szép szónnkkal vagy adományunkkal, vagy ahogy különben lehetett, megtartottuk; ezután is Isten segítségéből azon leszünk, hogy megtarthassuk. Ha pedig efféle cselekedetekkel fegyverre megyen a dolog, csak Isten tudja a török császár fegyverétől mindazt s mind a többit mint oltalmazhatni.« A szept. 27.-én megnyílt erdélyi országgyűlés tagjai is úgy gondolkoztak, hogy Lippát, Jenőt valahogy majd csak megtartják, ha mással nem, diplomatiái fogásokkal a török ellen, míg a bennök levők a fejedelemnek engedelmeskednek; de okvetetlenül elfoglalja a török, mihelyt magyarországi őrőség szállja meg azokat a várakat²⁾. Mátyás király azonban szept. 20. kijelentette, hogy Lippa és Jenő ostroma egyet jelentene a béke megszegésével³⁾. Másrészt pedig *Szkender* basának is határozott utasításai voltak, hogy a két várat kisiklani ne engedje kezeiből; szept. 26.-i hírek szerint már Temesvár alatt állt s 3000 jancsárral a lippai hídon át olyan színnel akart átkelni a Maroson, hogy nem akarja ostromolni Lippát, vagy Jenőt, mert hiszen azok a várak úgyszólván a szultánhoz tartoznak⁴⁾.

Bethlen tehát, hogy a két hatalmas versenytárral szemben valamit megmentsen s hogy egy nagyobb szabású háború készületlenül ne érje,

¹⁾ Az orsz. levéltárból közli *Tört. Tár*, 1879., 225—8. és *Erdélyi Orsz. Eml.* VII. 172—4. — ²⁾ *U.-o.*, VII., 171., 177. a bécsi cs. és kir. titkos lt.-ból. — ³⁾ A király utasítása *u.-o.*, VII. 165. — ⁴⁾ *U.-o.*, 176.

elhatározta, hogy erőszakosan is erdélyi hadakkal rakatja meg Lippa fellegvárát. Hadait azonban visszaverték a lippaiak, mi a török előtt könnyen abba a gyanúba keverhette volna Bethlent, hogy kéz alatt voltaképp maga is bízta a lázadókat; hadd lássa a török, hogy nem rajta múlik a vár megadása. Hogy azonban erélytelennek, parancsolásra képtelennek, vagy ámitónak ne tűnjék föl, Erdély rendei elé vitte az ügyet. A rendek nem megyék szerint, hanem *fejenként szavazva* a végső veszedelem elhárítása végett elhatározták, hogy *Lippát valóban átadják a töröknek*. A lippai és aradi lázadás elnyomására, a lázadók megbüntetésére s a vár elfoglalására azonnal hadsereget rendeltek, a gyűlés pedig október 5.-én s a fejedelem 9.-én külön iratokban ügykezett fölvilágosítani ez ügyben a nádort, a főurakat s a megyéket¹⁾.

Bethlen egyelőre csak a lázadás lecsöndesítésére ment Lippa alá, de nem áltatta magát arra nézve sem, hogy a töröknek ötször odaigért várat idestova át is kell adnia²⁾. Október 16.—23. közt Váradról Váradján át kilencz ágyút vitetett Lippa alá. Ott a ráczok már be is bocsájtották az alsóvárosba *Cselebi* («Művelt») *Tatárt* és török csapatát s ezek a foglalók, mintha teljesen otthon volnának, a pusztá mecsetet is kitararították, rendbehozták. Arra, hogy a fejedelem megostromolja őket, egy perczre sem gondoltak. A magyarok látva, hogy az alsóváros már úgyszólván a törököké, inkább akartak hódolni a fejedelemnek, mint nekik s feladták a várat, hová okt. 29. kardcsapás nélkül vonúlt be. Ezt a törökök sem

¹⁾ Lippa várát — írták a nádorhoz — jól tudja Ngod, hogy a töröktől erdélyi had és erő vette meg egynéhány renden; most a sok változásokban és untalan való pártoskodások miatt semmi okos, vitéző rend közöttük nem maradván, *Aradról és ott a tartományról ráczság és oláhság szorult bele, többire mind földnépe; magyar ötven avagy hatvan ha vagy on benne, kik minden órában életüket markukban tartják, hogy a ráczoktól levágnak*. Ez egész esztendőben sok szép szavával, adományával, egynéhányszor gratia-adásával a mi kglmes urunk tökéletesen a maga és ország hűségére őket nem hajhatta; a mikor jóra ígérték magukat, praesidiumunkat viszontag rejciálták. Noha pedig ennekelőtte való birodalmához képest a török igen nyilván kérte, de sok engesztelő okoskodásinkkal és szép szónokkal oltalmaztuk és Isten után az ország közönséges hűsége alatt és oltalma alatt bizonyos megmaradásukat hittük. Most a török császár hada Lippához közel lévén *Skender* passával Thömösvárnál, Kassáról olyan biztatást izentek Lippára, hogy az ő hatalmassága hada ellen mind a várban küldendő praesidiummal, mind a mezőn való haddal megsegítik; sőt meg is intették őket, hogy a mi praesidiumunkat Erdélyből be ne bocsássák. Arra a biztatásra való nézve két nekünk adott hitlevelek ellen, közikben bocsájtott praesidiumunkat elkergették, le is vágta bennök. Ezt értvén a török, olyan kész haddal mellettök lévén, mit cselekedjék felőle, bizonyosan nem tudjuk. Magunkra országostúl nagy suscipio vagyon *felőlök, mintha alattomban mi izgattuk volna arra őket a rebellióra; kit különben el nem távoztathattunk, hanem fegyverrel kellett hozzá nyulnunk e kéttelen ellenünk való rebelliójokért; ha különben eleit nem vehetik, haddal kell prosequálnunk mind a bosszúságért s mind pedig a töröknek olyan közel léte miatt, hogy annyi keresztény lelket rabságtúl és veszedelemtúl oltalmazhassunk.* (Erd. Orszgy. Eml. VII. 184—5.) — ²⁾ *Bethlen* polit. levelei, 31.

elleneztek, mert azt hitték, hogy szövetségesök. *Tholdalaghy* Mihály erdélyi követ azonban időközben fermánt eszközölt ki a portán, hogy *Szkender* basa ne zaklassa ez idő szerént Bethlent, hanem egyelőre hagyja meg Lippa birtokában, mert hiszen úgyis a szultáné az egész Erdély s így vele együtt Lippa is. Ha előbb tudja a nagyvezír, hogy egy török csapat már benn van Lippában, semmiesetre sem adja ki ezt a fermánt, melyet éppen Bethlen bevonulása napján hozott meg *Ibrahim* csasz, mire a törökök azonnal elhagyták Lippa várát¹⁾. Bethlen különben azonnal kirekesztette Lippáról a magyar és rác vitézeket s helyettök hajdúkat bocsátott be a várba, kiknek addig, míg a törökök felválthatnák őket, önmagukat kellett eltartaniok. Egy görögkeleti pap, ki éveken át lakott Lippán, Radul havasalföldi vajdához menekült Nagy-Szombatba s annak decz. 5.-én azt beszélte, hogy Bethlen fel is ajánlotta Lippát a töröknek, de az Lippát és Jenőt egyszerre akarja megszállni; s azzal biztatta a vajdát, hogy a kiűzött őrség, mely úgyis egyetértett a szászokkal és székelyekkel, szívvel-lélekkel szolgálna Mátyás királynak, ha Lippát vissza akarná foglalni²⁾. S ezt az utóbbit egész helyesen állította.

A kereszténységben híre ment már, hogy a fejedelem nemcsak Lippát, hanem Aradot és Solymost is átadta s még más várakat is átad a töröknek³⁾; november elején azonban már annak is híre futott, hogy az ország is, a fejedelem is esküt tett a várak megtartására⁴⁾, mire *Thurzó* nádor szintén biztatta Bethlent, hogy Mátyás király kegyelmébe fogadja, ha Jenőt és Lippát oda nem engedi⁵⁾. Bethlen azonban (decz. 3.) nyíltan megmondta *Thurzónak*, hogy Lippát Erdély idáig kétszer mások segítségével nélkül vette vissza a töröktől, s Erdély bizony Lippa nélkül is csak olyan ország, mint Lippával. Ilyen hely miatt nem érdemes elvesznie egy egész országnak, s nem érdemes megbolygatni a nemzetek közt való békét. Más országok is megtették már, hogy egyes részeik föllázásával biztosították nyugalmaikat. S nemcsak keresztény tette ezt a kereszténnyel, pogány a pogánnyal; hanem pl. 1540-ben a velenceiek is így engedték át a töröknek a Peloponnézus két nagy városát, kikötőjét, Epidaurust és Naupliát, Dalmátiában két kastélylyal együtt. Új-Palánkot is így adták oda minap a királynak. S hányan vannak, kik nem váron és városon, hanem saját atyjokfia, gyermekök szabadságán váltják meg a békét. Most pedig Ali lett a budai vezérbasa, ugyanaz, ki a zsitvatoroki békét kötötte s így képzelni sem lehet, hogy annak végrehajtását ne sürgetné. Ő ilyen körülmények közt, *a haza pusztulásáról, vagy Lippa elvesztéséről lévén szó, két gonosz közül a kisebbiket választja*⁶⁾.

¹⁾ *Erdélyi orsz. Eml.* VII. 13. 381. *Tholdalaghy* évkönyve. Tört. Tár, 1881., 7—9. l.

²⁾ *Hurmuzachi*, Documente, IV. I., 562—3. — ³⁾ *U.-o.*, 14. — ⁴⁾ *U.-o.*, 192. — ⁵⁾ *Tört. Tár*, 1885., 239. — ⁶⁾ *Orsz. lt. Act.* *Thurzo*, Fasc. 83. nro 31. Közli Erdélyi Orsz. Eml. VII. 192—4.

Ilyen nyilatkozatok után nem csoda, ha Forgách Zsigmond kassai kapitány s mások is azt hirdették, hogy Lippát, Aradot, Solymost csakugyan odaadta már Bethlen a töröknek s »örömmel« átengedi a többit is, Bécs pedig közönnyel fogadja a magyaroknak e miatt való följajdulásait¹⁾. A török azonban egészen máskép ítélte meg a helyzetet s minduntalan keserű szemrehányásokat tett Bethlennek ígérete beváltásának halogatása miatt. Ha némi elégtétellel látta is, hogy nov. 22. az erdélyi urak csakugyan kiküldték *Huszár* Istvánt Lippa átadására²⁾, december 30. Bethlen már mégis azzal fizette ki *Szkender* boszniai beglerbéget, hogy erre az átadásra ő nem kapott semmiféle rendeletet. Tapasztalhatta — úgymond, — a szultánhoz való hűségét, »mikor ez egy *Lippa* dolgáért sem életünk, sem országunk veszedelmével nem gondolván, minden hadainkkal magunk személyünkben kézhöz vételében fáradtunk. Mihelyt kezünkhöz vettük, minthogy ország híre nélkül kézhöz nem adhattuk, azokkal is végeztünk felőle, minden rendeket belőle kiköltöztettünk, *a helyet épen megerősítettük*. A külső városába az ő hatalmassága emberit, kiket nagyságod küldött, be is bocsátottuk«³⁾.

Nazuf basa fővezér azonban a következő 1615. év elején fenyegetőzve követelte Lippát. Homonnay György, erdélyi trónkövetelő, 1615. január 8. vádolta is Bethlent, hogy kivetített minden ágyút és hadi felszerelést Lippából és Jenőből, mert mindakettőt csakugyan török kézre akarta juttatni⁴⁾. S már-már föl is bomlott Bethlennek a németekkel 3 hónapra kötött fegyverszünete, s a király haragosan jelentette ki, hogy nem érdemes vele tárgyalásokba bocsátkozni, mikor *Nazuf* követe, *Ibrahim*, azzal az izenettel örvendeztette meg Bethlent, hogy *ez idő szerént* nem sürgeti Lippa átadását⁵⁾. Így azután a királylyal is eredményre vezetett az alkudozás s május 6. az erdélyi országgyűlés megerősíthette a nagyszombati békét⁶⁾.

Nem csoda, ha Bethlennek Lippa iránt való szándékain el nem igazodott a világ. Még folytak a tárgyalások, mikor (1615. ápril 27.) *Angyalossy* Mihályt azzal az utasítással küldte be portai követnek, hogy Lippát s a hozzátartozó kastélyokat határozottan odaigérje, de rajta legyen, hogy megszállásukat egyenesen *Szkender* basára bízzák, kit *Ali* basa e czélből Temesvár alá küldjön⁷⁾. Mikor legjobban hangoztatta, hogy »ennek nyilván meg kell lenni«, május 3.-án viszont a rendeket hitta föl a pusztult állapotban levő Lippa s a többi vár megerősítésére, őrséggel, élelemmel, fizetéssel való jó ellátására⁸⁾.

Legnagyobb városának romlásával, úgy látszott, romlásnak indul az

¹⁾ *Erd. Orsz. Eml.* VII. 195. — ²⁾ *Századok*, 1872., 625. — ³⁾ *Törökmagyarokori Okmány-lár*, III. 123—4. — ⁴⁾ *Erd. Orsz. Eml.* VII. 205. — ⁵⁾ *Törökm. Okm.* III. 126—7. ⁶⁾ *Erd. Orsz. Eml.* VII. 258. Az aláírók közt *Petneházy* István jení kapitány s *Bornemisza* László zarándi alispán. — ⁷⁾ *Törökm. Okm.* III. 133. — ⁸⁾ *Erdélyi Orsz. Eml.* X. 506.

egész Aradvármegye. Ugyanaz az országgyűlés elrendelte¹⁾, hogy mivel az Arad- és Hunyadvármegyék közt levő *Huszna* vidékén fölszaporodott gonosztevők fölkeresésére s megbüntetésére az aradi főispánnak nincs ideje, *Huszna vidékét Aradmegyétől elszakítva Hunyadba kebelezik* s Hunyadmegye hatósága alá vetik. A nyáron is megújultak a Lippa és Jenő átadásáról keringő hírek. Ezek szerint mind elvitette onnan az ágyúkat és fölszereléseket Bethlen s őrséget is alig hagyott bennök, mert tudta, hogy előbb-utóbb úgyis át kell engednie mindakettőt s így legalább a fölszereléseket akarta megmenteni. Arra pedig mindenki rettegve gondolt, hogy a két vár miatt felbomoljék a törökök és magyarok közt csak imént megújított béke²⁾. *Forgách* kassai kapitánnyal, Magyarország főparancsnokával szemben Bethlen július 27. egész nyíltan fölvetette azt a kérdést, mit tegyen hát, ha a Zimonynál gyülekező török csakugyan betör Lippa elfoglalására? Megerősítse a különben gyöngé várat annyíra, hogy szembeszálljon a szultánnal, vagy sorsára hagyja? Mert ha ellenállásra fölkészíti, Erdélynek minden szabadsága, hitele, frigye egyetlen óra alatt elvesz s az a had hirtelen semmivé teheti Erdélyt; ha magára várja a támadást a mostani őrség, kétségtelenül azonnal elvesz; de valószínű, hogy nem is várja magára, hanem kifut belőle s így is, úgy is nagy veszedelem és romlás következik az országra. Ő-maga haddal nem mehet a törökre, mert arra elégtelen; s ha ígérettel, ajándékkal, szép szóval meg nem tarthatja, másképp meg nem tartja Lippát, »ezt a rossz palánkot«³⁾.

Mint annyiszor már, most is a bécsiek rontották el a dolgot. Kegyeeltjők, *Homonnay*, hasznot akart húzni abból a körülményből, hogy *Ali* budai basa megharagudott Bethlenre, mert Lippát annak megszállása után nem engedte át azonnal s nemcsak Lippát és Jenőt ígérte oda, ha fejedelemségre segíti, hanem Váradot s a Vaskapuig mindent, sőt hajlandónak nyilatkozott arra is, hogy százezer aranyra emeli föl az évi adó összegét. — Szkender sem tudta megbocsátni Bethlennek, hogy hadait »szégyenszemre« kirekesztette a már megszállott Lippából s több basával együtt a divánban ő is *Homonnay* fényes ajánlatait pártolta. A nagyvezír, hogy saját fejét és állását megmentse, már most maga is parancsot küldetett *Ali* basára, hogy ezután egy szóval se kérje, hanem egyszerűen foglalja el Lippát és a többi várat s ne tűrje, hogy tovább is paczkázzanak velök⁴⁾.

Szept. 5.-én Bethlen a királyhoz írt levelében tiltakozott olyas föltevés ellen, mintha ő szándékos hanyagsággal akarná török kézre játszani ezeket a fontos erősségeket⁵⁾, 9.-én pedig egyenesen fölszólította, hogy a nagyszombati egyezkedés értelmében ő is tegyen hát végre-valahára azoknak érdekében; s ha konstantinápolyi követe útján semmit sem érhetne

¹⁾ 1615: XXIV. t.-cz.. május 19. *U.-o.*, VII., 255. — ²⁾ *Tört. Tár*, 1879., 115. *Erdélyi Orsz. Eml.* VII. 28. — ³⁾ *Orsz. lt. Thurzó-akták*, fasc. 52. *Erd. Orsz. Eml.* VII., 267—9. — ⁴⁾ *U.-o.*, VII. 29—30. — ⁵⁾ *Tört. Tár*, 1880., 482.

el, legalább engedje meg, hogy csakugyan török kézre bocsássa ezeket az amúgy is elpusztult helyeket; »hiszen — tette hozzá keserű gúnynyal — ő felsége is több, mint 60 falut adott át a hódoltságához»¹⁾. Portai követtét, Tholdalaghyt pedig arra utasította, hogy csak húzza-halaszsa a dolgot őszig, mikor más követet küldhet be. Tholdalaghy bízott is hozzá, hogy leleplezheti, sőt talán ki is végeztetheti a Lippa s a nagyvezír ellen fondorkodó Szkendert és Mehemed deákot, de — úgymond — »csak egy újjomnyi levelem, csak egy gyermek sem érkezék hozzám a fejedelemtől»²⁾.

Bethlen az ősszel csakugyan beküldötte Konstantinápolyba főkövettét, Szentdemeteri *Balássy* Ferenczet, ki után külön társzekerek szállították a basák megvesztegetésére szánt ajándékokat. Köztük legjobban feltűnt két nagy gyertyatartó, melyet 300 márka ezüsből Kolozsvárt csináltak. Bethlen »a szultán lábainak zsámolyáig megalázott arczával« ajánlotta szolgálatait s ezekkel együtt Lippa, Solymos, Tót-Váradja, Vaprás, (Eperjes?) Facsád, Arad és Monostor várait. Parancsolja meg a szultán Mehemed deák basának, hogy a temesvári hadakkal a fejedelem első értesítésére Lippa alatt teremjen, hogy a kezéhez adandó várakat azonnal megszállhassa és őrséggel elláthassa. Jenő várát most még nem adhatja oda; mert kapitánya, *Petneházy* István igen vakmerő ember és sok vitéze lévén, azt az erős várat csak sok vérontás árán vehetné el tőle. Megvásárolta azonban számára kárpoztól Bajom városát s *Petneházy* meg is ígérte, hogy elfogadja a cserét, ha várnak szent Demeter napjáig (okt. 26.-ig), míg a termést betakaríthatja. Akkor Jenőt is átengedi³⁾.

Ali budai basa azonban, kit csak a Budán kitört lázadás gátolt meg Lippa elfoglalásában⁴⁾, figyelmeztette a portát, hogy nem kapja meg addig Lippát, Aradot stb., míg a fejedelem főkövettét le nem tartóztatja; decz. 12. le is akarták húzni Balássyról a kaftányt, másnap azonban újra kihallgatást eszközölt ki a szultánnal s kijelentette, hogy kezesül a portán marad, míg Lippát át nem veszi a török⁵⁾. »Itt maradok inkább — tört ki belőle a keserűség, — hogysen az uramra, hazámra veszedelem jöjjön, akármit műveljenek velem!»⁶⁾ Decz. 16. a szultánt s 21.-én Memhed nagyvezírt is meggyőzte végre ez az önfeláldozás, hogy maga ellen tesz a porta, ha a Mátyás és Radul szövetségében álló s Erdélyben is népszerűtlen Homonnayt pártolja⁷⁾.

Bethlen ellen azonban újabb mozgalom indult meg 1616. februárjában, mikor *Szkender* basa lett a szerdár. Százezer ember élére állította a szultán, Bethlennek is megparancsolta a csatlakozást és azt, hogy Lippát,

¹⁾ *Tört. Tár*, 1880., 480. — ²⁾ *Erd. Orsz. Eml.* VII. 30—1. és *Tört. Tár*, 1881., 9. — ³⁾ *Törökm. Államokm.* III. 141—2. Közölte már *Fábián* is, I. 83—4., de tévesen állította, hogy ettől az évtől kezdve csakugyan a törököké volt Jenő vára. — ⁴⁾ *Bethlen* polit. levelei, 27. s köv. — ⁵⁾ *Erdélyi Orsz. Eml.* VII. 37. — ⁶⁾ *Tört. Tár*, 1881., 11. — ⁷⁾ *Erdélyi Orsz. Eml.* VII. 43.

ha másképp nem megy, ostrommal vegyék be¹⁾. Szkendernek első dolga volt, hogy Lippa átadására szólítsa föl a fejedelmet²⁾. A febr. végén hazakerkező portai állandó követ, *Tholdalaghy* sem látott menedéket másban. Szkender, ki most mint védő jön, azonnal ellenség lesz, a mint hűsvét után egy hétre (ápr. 10.) meg nem szállhatja Lippát. Hiában írogatta Mátyás minisztere, Khlesl bíbornok, hogy a császár meg nem békül a törökkel, míg Lippának békét nem hagynak; a portán ilyesmire vállvonítva csak annyit feleltek, hogy a németnek semmi köze Erdélyhez és Lippához; Szkender százezer embere pedig untig elég ellene³⁾. Ilyen körülmények közt az erdélyi követek odaígérték Lippát, mire a vezír örömeiben megajándékozta őket — egy tál cseresznyével⁴⁾. Egyéb viszonzást azután sem kaptak érte. Nagy dolog volt, hogy idáig is tarthatták szóval a törököt; ápril 4.-én ezt Thurzó nádor is elösmerte. »Mi tette ez ideig is nagyságodat — írta Bethlenhez — dícséretesebbé és tekintetesebbé mind nemzetünk és az idegen nembeli fejedelmek előtt is, mint az, hogy nagyságod keresztényi jóindulatából Lippát és Jenőt (kik nemcsak ez országnak, de az egész kereszténységnek is nem kisebb bástyái) sok okoskodásával ez ideiglen az ellenség kezébe eséstől megmentette«⁵⁾. Jelöltjük, Homonnay, azonban éppen ekkor tett újabb ígéretet a portán, hogy az erdélyi fejedelemségért nemcsak Lippát és Jenőt, hanem Lugost, Karánsebest, Bélt és Sarkadot is átengedi s hogy tíz évről előre beküldi az adót⁶⁾.

Bethlen főképp Lippa ügyének tárgyalása végett hívta össze ápril 17.-re az országgyűlést. Előadta ezen, hogy Erdély sohasem ragaszkozhatott úgy a portához, hogy hűségét az, a makacsúl követelt Lippa miatt, kétségbe ne vonja. Az átadást tehát nem lehet halogatni most már, mikor a török oly roppant hadikészületeket tesz. Május 6.-án személyes felelősség terhe alatt hagyták meg *Keresztesy* Pál főkapitánynak, hogy magát Lippa várát erősíttesse, a lakosokat pedig éjjel-nappal költöztesse ki Lugosra és Illyére, hol a polgároknak és vitézeknek szállást fog adni a fejedelem⁷⁾. Másnap (május 7.) pedig meghozták az első törvényczikket, melyben Homonnayt vádolták, hogy túlságos ígéreteivel úgy felköltötte a török birtokvágyát, hogy a végső veszedelem elkerülése végett visszatartott főkövetőknek oda kellett ígérnie Lippát. »Utolsó veszedelmes kénytelenségünkben — szól a törvény — egyebet semmi úton nem cselekedhetvén, módunk is a megtartásban nem lehetvén, sem kárunkat, gyalázatunkat és lelkiismeretünk sérelmét nem tekinthetjük; *egész hazánk megmaradásáért* és bizonyos békeségünkért, nem kedvekeresésért, hanem csak kénytelenségből, — nem annyit, a mennyit a hatalmasok kívántak (mert követünk,

¹⁾ *Erdélyi Orsz. Eml.* VII., 37. — ²⁾ *Tört. Tár.* 1881., 603. — ³⁾ *Tört. Tár.* 1881., 605. — ⁴⁾ *Nagy Szabó* Ferencz memorialeja. Mikónál, I. 122. — ⁵⁾ *Tört. Tár.* 1885., 436. — ⁶⁾ *U.-o.* 1881., 607. és az 1616: I. t.-cz. *Erdélyi Orsz. Eml.* VII. 322., 327—9., 331—3. — ⁷⁾ *Törökm. Okm.* III. 144—5.

ha halált kellett volna is szenvednie, Jenőt, sem többeket oda nem ígérte), hanem egyéb, a miben nem lehetett és most sem lehet, *az egy Lippa átadásával* hazánkat egészen utolsó veszedelemtől, magunkat, feleségünket, gyermekünket meg kellett váltanunk.« Ugyanakkor azonban látván *Jenő* várának romlott állapotát és a benne levő vitézi rendnek is a fizetlenség miatt nagy fogyatkozását«, a XIII. t.-cz.-ben elrendelték, hogy Zarándmegyének idáig Gyulafejérvár erősítésére szánt ingyen munkáját Jenő várához, a megye adóját pedig az ott levő őrség tartására fordítsák az ispánok¹⁾.

Május 11. általános fölkelést rendelt Bethlen. Lippa átadására polgári biztosul *Balássy* Mihályt nevezvén ki, 500 székely s a 102 főből álló kék gyalogszázad élén *Erős* Benedek hadnagyot küldte vele, hogy fogantossítsa az ország végzését, ha »a lippai latrok« nem akarnák is. Ő-maga *Déván* várta be küldetésök eredményét, mely azonban nagyon fölingerelte. Az aradi és lippai ráczok ugyanis tudni sem akartak a vár föladásáról s kezét fogva azokkal a magyar bajtársaikkal, kik egyúttal birtokos nemesek voltak Lippa vidékén s kik vagyonukkal együtt a vármegyében gyakorolt befolyásukat is elveszítették volna, semmit sem adtak arra az ígéretre, hogy majd a Fejérvár és Tövis közt levő *Vajasd*ot engedi át nekik a fejedelem s ott, vagy akárhol telepednének le Erdélyben, személyökben és vagyonukban továbbra is nemesi szabadságot enged nekik s a tized és egyéb teher alól valamennyit fölmenti.

Híre terjedt azonban, hogy ezeres-kapitányukat, *Vajda* Istvánt *Kápy* András által le akarta vágatni a fejedelem s hogy *Vajda* szekerét, lovát, pénzét, sőt fiát is elvesztve, csak bajjal menekülhetett vissza a várba, kíséreit azonban, kik szintén nem akarták megígérni, hogy csendben adják át Lippát, valóban levágatta volna a fejedelem. *Vajda* István most élére állt a legénységnek s nemcsak ezt eskette meg, hogy a jeneiek példájára ők is halálig védik Lippát, hanem az ellenök küldött *Erős* Benedeket is rávették, hogy egy csapattal hozzájok álljon, *Balássy*t pedig és székely gyalogjait be sem eresztvén a várba, elvonulásra kényszerítették²⁾. Mivel pedig az áttelepítéssel nyerekedni akaró saját főkapitányukat és főispánukat, *Keresztesy* Pált kirekesztették maguk közül, a vár parancsnokságát most teljesen *Vajda* István vette át, ki azt *Keresztesy* helyett idáig is többször viselte.

A lippai lázadók azonnal követeket küldtek *Forgách* kassai főkapitányhoz, esedezvén, ne hagyja el, hanem segítse meg őket. *Forgách* azonnal közölte kérelmüket a királylyal, egyúttal azonban kifejezte azt a reményét, hogy Lippa kedvéért nem bontja föl a békét a király. Homonnay mind-

¹⁾ *Erdélyi Orsz. Eml.* VII. 322., 325. — ²⁾ *U.-o.*, VII. 47. — *Pesty*, Szörényi bán-ság, I. 91. *Tholdalagi* emlékirata *Mikónál*, Erdélyi Tört. Adatok, I. 225. *Szalárdi* Sirmalmas Krónikája, 36.

amellett kapott az alkalmon s már május 24.-én utasította Kun Istvánt, Putnoky Jánost, Kok Ferenczet, Mocsonyi Gergelyt és Folyt Gergelyt, hogy azonnal küldjenek embereket Lippa alá, kik az őrséget derekas ellenállásra és arra bízassák, hogy meg ne adják magukat Bethlennek, mert ő nemsokára egész sereggel jön segítségükre. A kapitányok a hajdúkkal, lengyel zsoldosakkal s a kállai őrséggel *Fekete* Péter böszörményi hajdúkapitányt szemelték ki erre a tisztségre; Bethlen azonban nem engedett időt, hogy a hajdúk csínyje a magyar király beavatkozását vonja maga után¹).

Odabenn a várban *Erős* Benedek hadnagy és *Szabó* Kelemen alhadnagy vezetése alatt mindenre elszántan várták fejedelmök támadását a magyarok, *a régi Aradvármegyének utolsó tagjai*, kiknek neveit azért ide is ígatom²): András deák, Aradi Zsigmond, Ábrahám deák, Balás István, Balogh Lőrincz, Bánzó János, Becskerek Márton, Béla János, Bihari Balázs, Bolgár György, Cserepes István deák, Cserő Mihály, Csizmadia István, Debreczeni Pál, Egri István, Erdélyi István, Farkas Zsigmond, György deák, Hidalmásy Miklós, Horváth György, Illés deák, Jakab Mihály, Jámbor János, Kéméndy István, Kovács János és Márton, Kovászi Mihály, Kun Miklós, Kús Márton, Lippay István, Ferencz és Tamás, Lugosy Péter, Magyary György, Makay Mihály deák, Martonosy György, Mészáros Demeter, Mihály deák, Nagy Balázs, János, Lukács, Orbán és Zsigmond, Nyakonvágott Márton, Peczek Tamás, Péter deák, Posonyi György, Rácz Albert, András, Farkas, idősb és ifjabb István, Miklós és Péter, Sánta Tamás deák, Seres Mihály, Simon deák, Solymosy János, Szabó György, Szalay György és János, Székely György és Péter, Szilágyi János, Szöcs Andor és János, Szűcs András, István és János, Tamás deák, Tarpay János, Török István, Törös János, Trombitás István, Varga György, Veres Lőrincz, Zászlótartó Márton stb. Az itt felsorolt 77 vitéz közt tizenegy deák volt s föl lehet tenni, hogy ott, a hol az iskolázottság már a címzen is mutatkozott, elhatározásuknak erkölcsi jelentőségét fel tudták fogni a vitézek.

Míg Thurzó nádor továbbra is csak azon borongott, hogy »Lippa kézbeesése nemcsak Magyarország egy szegeletének, vagy részének, de az egész kereszténységnek is nagy kárára, sőt romlására kezd következni«, maga Bethlen haladéktalanul összegyűjtötte a nemességet, hogy a lippaiakat megfenyítse s valahára Homonnayval is leszámoljon. *Petneházy* a jeneiek

¹) *Esterházy* nádor kész volt még húsz esztendő múlva, 1636. június 27.-én is élő bizonyosságul szolgálni, hogy Homonnay nem vágyakozott »rendetlenül« az erdélyi fejedelemségre s hogy nem e miatt esett Lippa s a többi kastély a törökök kezébe. (*Tört. Tár*, 1881., 670. l.) — ²) Ezt a töredékes névsort, mely csupán a Vajasdra áttelepített lippai vitézeket sorolja föl, Bethlen Gábornak 1617. július 1. kiadott adománylevele tartalmazza. Közli *Tört. Tár*, 1888., 600—3. l.

kel s más hajdúkkal már június elején megverte *Fekete* Péter csapatait, míg Sorbán vajda hadaival *Rhédey* Ferencz bánt el Konyárdnál. Bethlen pedig megfogadta, hogy »inkább akarja életét Lippa alatt elfogyatni, hogyszem mint török császárnak kétségessé tenné magát országostúl.« A várat június elsején szállta meg s megígérte a lippaiaknak, hogy mindenestül szabadon bocsáttatja s oda kísérteti őket, a hová kívánkoznak. A vitézek nemcsak visszautasították föltételeit, hanem még szidalmazták is, mire Bethlen június 3.-án pénteken reggel lövetni kezdte a várost. A 9 órahosszat tartó ágyúzás közben a lippaiak kitörtek, a fejedelem azonban a gyalogsággal nemcsak visszaverte, hanem a falakat meghágyván, a várost is bevette s a várba szorította őket. »Én soha ennél nagyobb vitézséget nem hallottam«, — jegyezte meg maga Bethlen. A Déváról hozott ötven tonna puszkapor azonban már az első három nap elfogyott s június 6.-án csupán egy hatvanas hordaja volt. Újra megsürgette tehát *Rhédey* Ferenczet, hogy 8.-áig 40 mázsa puszkaport küldjön 50 lovas nemes és megfelelő számú puskás gyalog kíséretében; mert »ötvenezer mázsa pornál is nagyobb kárt fogunk vallani, ha Lippát meg nem vehetjük.«

A váradi küldemény megérkeztevel Bethlen még erősebben lövette Lippát, mire az őrség, mely a segítségére jövő *Gombos* András támadásának meghiusulását is látta¹⁾, június 9.-én föltételelesen megadta magát, megkezdte a capitulatio föltételeinek tárgyalását s mindakét fél kezeseket küldött egymáshoz. Bethlen a megadás hírével azonnal Tholdalaghyt küldte Kádi Szádi Ali budai basához, kinek egyúttal szemére lobbantotta, hogy nem bízott benne, hanem Homonnayt pártolta. Pedig akkor már Ali is elejtette a trónkövetelőt s levele alapján éppen aznap (jún. 10.) figyelmeztette a nádor a királyt, hogy a szultán nagy sereggel jöhet Bethlen segítségére s akkor nemcsak Jenőt és Lippát, hanem azt az egész tartományt meghódíthatja. Bethlen június 12.-én írta alá a vár átadásának föltételeit, melyek szerént²⁾ 1) a várat az ország három nemzetéből való főemberek veszik át s ezeknek kell odaadni a kulcsokat, mihelyt a megrendelt szekereken költöztetni kezdik a várbeliek feleségeit, gyermekeit; 2) az *Erős* Benedek és *Szabó* Kelemen vezetése alatt levő kék gyalogok s a várban levő magyarok, rácok és oláhok feleségeikkel, gyermekeikkel, javaikkal együtt bántatlanul elvonulhatnak; tettöket örökre elfelejti a fejedelem s őket a miatt semmikép és sohasem vonja felelősségre, sőt egyéb híveit megillető módon oltalmazza őket s azt is megengedi nekik, hogy tetszésök szerént Lippán maradjanak, vagy máshol telepedjenek le; 3) szekereken *Nagy* Gergely, *Csomaközy* András és az általuk kijelölendő főbb emberek felügyelete és kellő számú lovasok kísérete mellett saját szeke-

¹⁾ *Borsos* Tamás követsége Mikónál, II. 137. — ²⁾ A vajasdi ref. egyház levéltárából közli *Makkai* Domokos, Tört. Tár, 1888, 598—600, I. A keltezésnél decimo sexto helyett tollhibából állhat decimo septimo.

rein viteti őket Jenőbe, hová megérkezve, kölcsönösen szabadon bocsátják a kezeseket; 4) mivel Lippa átadását az ország érdeke követelte, a lippai vitézeknek, kik Lippával javaikat veszítik, Bihar-, Zaránd- s más megyékben ad kárpótlást. A kék gyalogoknak és hadnagyaiknak, valamint a lippai egyházi nemességnek örökre odaajándékozta a fejedelmei *Vajasd* nevű pusztahelyet s valamennyit megneemesíti;¹⁾ a városi magyar, rác és oláh polgároknak a *Vajasd* mellett levő *Fahidat* szintén nemesi jogokkal engedi át s ehhez az ország hozzájárulását is kieszközli; 5) a szükséges adomány-, szabadalom- és nemesleveleket halogatás és huzavona nélkül kiszolgáltatja s az ajándékozott javakat is azonnal átadhatja, elkallódott tulajdonait pedig kerestetni fogja. »Mindezekben — fejezte be a fejedelem — a megnevezett Lippában levő mindenféle rendekkel ékesen végezvén, fogadjuk a mi igaz keresztény hitünkre, hogy annak a végzésnek minden részeit, pontosan igazán, fogyatkozás nélkül beteljesítjük, magunk is megtartjuk és másokkal is mindenekkel megtartatjuk.« Kívüle és Péchy Simon kancelláron kívül a három nemzetnek a lippai táborban levő főtisztjei is kiadták ezt az oklevelet, *Aradvármegyének halálos ítéletét*.

Mikor azután a társzekerek megérkeztek, Bethlen Gábor Jenőbe, Váradra, Vajasdra kezdte költöztetni a vitézeket családotul, vagyonostul. »Odakellett hagyniok — írta utóbb maga I. Rákóczy György fejedelem — a haza legédesebb földét, az ősi hajlékot és örökjóságaikról lelkök nagy fájdalommal és gyászával kellett, mintegy száműzve, lemondaniok.«²⁾ — Kedden, június 14.-én Lippát, Solymost, Aradot, Facsádot, Bogsánt és Nagylakot átadta Bethlen a temesvári beglerbégnek, *Mehmed* basának. »Elég keserves és keresztényekhez hallatlan dolog, hogy keresztény kereszténytől a várat elvegye és töröknek adja — sohajtott föl Dóczy — és hogy keresztény keresztényre vívjon a pogány számára«.

Maga Bethlen is tisztában volt elhatározása jelentőségével s az átadás napján, június 24. nyomatékosan figyelmeztette rá a vezérbasát is. A magyarokról — írta, — mióta odahagyták Scythiát s ezt az országot tűzzel-vassal megszerezték, senki sem hallotta vagy olvasta, hogy — nem mondom, várakat, városokat, vagy éppen egész területeket, de csak — egy talpalattnyi földet is vérontás nélkül átengedtek volna. A mióta az ottomán nemzet harczolt a magyarok ellen, a mely várakban csak magyar katonák voltak, akármily roppant számban támadtak rájuk, sohasem adták meg magukat, hanem mind meghaltak a haza védelmében. Példa rá Nándor, Temesvár, Gyula, Sziget. Most az ő törekvései s a hatalmas császár iránt mutatott hűsége következtében egészen másképp van. Mert hogy hűségét Lippa vára visszaadásával megbizonyítsa, több németeskedőnek

¹⁾ Vajasdot a fejedelem erre a czélra Veresegyházi *Királyfalvy* Andrásról és feleségétől, Buday Annától 400 magyar forinton vásárolta meg. (Tört. Tár, 1888., 601.) —

²⁾ *Orsz. It.* XX. LR. 137b—139a.

fondorlatai miatt, — a mihez járult a várórség lázadása és saját seregének több baja, — sok vér hullatása és sok élet árán foglalta el a várost és a várat, hogy velök a hatalmas császárnak kedveskedjék. Lippát s a hozzátartozó öt várat és kastélyt a temesvári beglerbég, tekintetes és nagyságos *Mehmed* basa kezeibe adta. Ily hűségnek a magyar s talán más nemzetnél sincs párja; reméli tehát a császár kegyes pártfogását, a vezérnek jóakarátát, barátságát, az egész muzulman nemzetnek hajlandóságát¹⁾.

Vajasd környéke.

Nem hiában remélte; a török ezentúl bízott benne. Lippa kérdésében éveken át bizonytalanságban tartotta úgy a törököt, mint a németet s a körülmények úgy hozták magukkal, hogy — mint hetedfél évtizeddel azelőtt Martinuzzi — ő is éppen ennek a várnak ügyében folytatott politikájával jusson az érthetetlen, de félelmes diplomaták hírébe. Mindakét nagy államférfiút igazolta az idő s megmutatta, hogy »két tűz között« egyik sem tehetett másképen²⁾.

¹⁾ *Törökm. Okm.* III. 146—162. *Fübián*, I. 217—219. *Pray*, Princ. Trans., I. 27. *Erdélyi Orsz. Eml.* VII. 52. *Tört. Tár*, 1880. 712—5., 1881. 419. *Tholdalaghy* Mikónál, I. 226. *Száradok*, 1884., 199—204., 1886. 187—8. *Thaly*, Bercsényi-család, I. 59—62. *Szalárdi*, 35—6. — *Bethlen* polit. levelei. 57. *Horváth*, V. 151. *Szalay*, IV. 537. stb. A vajasdi adomány megerősítése 1631. aug. 6. *Nagy* Iván, Magyarország. Csal. XII. 469—470. — ²⁾ Lippa átadása miatt Bethlen mindig a németek beavatkozását okolta. Még 1624. márcz. 4.-én is ekként utasította Konstantinápolyba küldött követeit, Cserényi Farkast és Tholdalaghy Mihályt: »Kérjenek meghallgattatást a fővezérnél s adják elébe megbízatásukat. Különösen hogy a római császárral nem örömet, hanem kényszerítve viselt háborút, mivel *Lippa* megadásában akadályt tett s más sérelmeket követett el rajta *Lippát* is azért óhajtá megtámadni (a római császár), hogy onnan Tömösvárt és Gyulát megtámadhassa. Ezek miatt kellett a fejedelemnek a magyarokkal és a csehekkel újabb szövetségre lépni.« (*Horváth*, M. regesták. M. Tört. Tár, 1862. XI. 179—80.) Ápril 28.-án ekként írt a budai vezérbasához küldött biztosainak adott utasításában: »Nem tagadhatja senki, hogy *Lippát* mikoron a császárnak vissza akarták adni, a német király segítséget, népet és zsoldot küldött a lippaiaknak; mezei hada is volt *Lippa-Jenő* között, kik a mi hadainkkal mindennap harcoltanak, kik miatt *Lippát* 17 nap-éjszaka álgyúkkal törvetvén, nagy ostromokat tétetvén, nehezen vettük meg. (*Török kori Tört. Eml.* III. 413.) Nem kevésbé éles 1624. május 24.-én a budai vezérhez küldött Borsos Tamás számára írt utasításában: »*Lippát* is vissza akarván Erdély (a töröknek) adni, annak is császár ellen való megtartására népet küldött a várba a német, és mezőn is hada volt, melylyel abbéli szándékunkat elbontathassa. Ahhoz is semmi közü nem lévén, hamisan cselekedett. (*Tört. Tár*, 1882. — 461.)